

ДО ПИТАННЯ ОЗЕЛЕНЕННЯ ХАРКОВА У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Кравченко Л.І., ст. викладач
кафедра садово-паркового господарства
Державний біотехнологічний університет

Ще з початку повномасштабного вторгнення РФ українські архітектори почали розробляти генеральний план післявоєнного розвитку Харкова, що включатиме і культурну спадщину міста, і житловий сектор, і промисловість, і зелені зони та водоймища, і науковий, і студентський потенціали міста. Очолив цей процес Норман Роберт Фостер – британський архітектор і дизайнер, лауреат Імператорської та Прітцкерівської премій. Його компанія Foster + Partners спроектувала десятки знакових об'єктів по всьому світу. У вересні 2023 року під час інвестфоруму "Рестарт Харків" було презентовано сім пілотних проектів у рамках майстер-плану відновлення Харкова. Візуалізація наданих проектних вирішень нас цікавить, зокрема, з точки зору їх озеленення.

Проект «Олексіївка city» – це перший та найбільший у Харкові мікрорайон, площею 22 га, який проектується за концепцією «Місто в місті» (рис. 1).

Рисунок 1 – «Олексіївка ситі».
«Скріншот з відео «Харків Новини»/YouTube

Новий мікрорайон потребуватиме комплексне озеленення шістнадцяти житлових кварталів з трьома дитячими садками, школою та стадіоном. Усі квартали будуть поєднані розвиненою транспортною інфраструктурою з врахуванням велосипедного та пішохідного руху. Розвинена пішохідна зона мікрорайону включатиме променад з кафе, майданчиками для усіх видів відпочинку, громадські простори, що з'єднуюватимуть між собою три площі мікрорайону. Таким чином, в мікрорайоні передбачаються насадження загального та обмеженого користування, з доповненням повноцінної рекреаційної зони на березі Лозовеньківського водосховища.

Другий цікавий проєкт – приміський вокзал «Левада» – поєднає у собі функції транспортного хабу, торговельно-розважального та культурного центрів. У ньому розташуються офіси, магазини, кафе, ресторани, галереї та студії, облаштують систему зелених покрівель, які виступатимуть зонами для прогулянок і відпочинку (рис. 2а).

а)

б)

Рисунок 2 – Пілотні проєкти реконструкції міського середовища
Скріншот з відео «Харків Новини»/YouTube

Озеленення покрівлі будівлі, його атріумних просторів та інтер'єрів потребуватиме залучення фахівців з фітодизайну.

Проєктом реконструкції Лопанської набережної закладено її реновацію. Близько 450 м кам'яної набережної р. Лопань буде відкритим простором з зеленою променадою для відпочинку та творчості харків'ян (рис. 2б).

У травні 2024 року міська рада Харкова оголосила конкурс на проєкт «Концепція Генерального плану міста Харків». Ця концепція розробляється в партнерстві з Європейською економічною комісією Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН), Фондом Нормана Фостера та інститутом «Харківпроект» за фінансової підтримки Уряду Німеччини. У кінці жовтня цього ж року журі визначило трьох переможців Міжнародного архітектурного конкурсу «Kharkiv Housing Challenge» з відновлення Північної Салтівки. У конкурсі взяли участь 258 учасників з усього світу і в кожній роботі можна виокремити пропозиції для подальшої розробки.

З історії України відомо, що після Другої Світової війни зруйновані міста відбудовувалися та розбудовувалися нові за новими генеральними планами містобудування з одночасним проведенням робіт з їх озеленення за науково обґрунтованими на той час принципами і нормативами. Сучасне місто – це урбоекосистема, природним каркасом та невід'ємною складовою якої є зелені насадження, що виконують містобудівну, історико-культурну, соціальну та екологічну функції. В наш час назріла потреба у зміні підходів до реалізації великих проєктів з озеленення. Вважаємо, що пріоритетним має бути екологічний підхід, який складається з цілеспрямованого збільшення компонентів природи відповідно змінам структури міського простору із збереженням балансу на новому якісному

рівні. Озеленення має виступати засобом удосконалення міського простору з врахуванням сучасних потреб людини.

Вже на початку ХХ століття екологи вказували на значний ступінь забруднення у Харкові повітря, ґрунтів, води. Ці явища значно посилюються під час російсько-української війни. Серйозно погіршується якість повітря внаслідок щоденних викидів забруднюючих речовин хімічного походження, цементного пилу, сажі тощо через вибухи та пожежі. Одночасно, вимушене використання альтернативних джерел енергії (твердого палива, дизельгенераторів) під час блекаутів додатково негативно впливає на стан атмосферного повітря. Як наслідок обстрілів відбувається механічна та хімічна деградація ґрунтів, які потребують рекультивації. Забрудненість водних об'єктів і погана якість підготовки питної води є причиною захворювань. Таким чином, створюється екологічно дискомфортне середовище, що негативно впливає на стан здоров'я мешканців міста.

За статистичними даними до 2022 року зелені насадження Харкова загального користування (парки, лісо-, луго-, гідропарки, міські сади, сквери, бульвари) становили 7,5 тис. га. Найбільші площі, зайняті зеленими насадженнями, розташовані уздовж західної і північної границь міста, заходячи «клинами» по балках глибоко у забудовані квартали. Очевидно, що у результаті воєнних дій мешканці Харкова надовго позбулися можливості рекреації у приміських лісах та у лісопарку, зокрема. Вочевидь, традиційна орієнтація тільки на збереження існуючих зелених насаджень потребуватиме прийняття таких же дієвих заходів щодо їх збільшення.

Є доцільним переглянути видовий склад рослин, що останніми роками впроваджувався в масове озеленення без належного випробовування у культурі. До основного асортименту, що створюватиме каркас рослинної інфраструктури міста необхідно включати як місцеві, так й інтродуковані деревні види, що відрізняються швидкістю росту, довговічністю, що здатні витримувати формування крони, бути стійкими до хвороб та шкідників, тобто мати високу життєздатність, й що дуже важливо – бути економічно доцільними. Перевагу слід надавати тим деревним рослинам, що мають високі сануючі властивості: фітонцидної дії, сприяння іонізації повітря, шумопоглинання, збагачення повітря киснем тощо. Все більшу увагу приділятимуть фітомеліорації техногенних ландшафтів, системному перетворенню штучних компонентів ландшафту на бувших промислових і транспортних територіях, формуванню пішохідно-транспортних просторів нового покоління. Очевидно, для вирішення багатьох проблем з безпекою буде розвиватися підземна урбаністика. Засобами озеленення цілком можливо створювати рекреаційні простори на плоских покрівлях підземних паркінгів, виробничих, торговельних та інших споруд. Знадобиться багаторічний досвід вертикального озеленення ліанами фасадів, огорож, підпірних стінок тощо. Враховуючи їх швидкість росту та здатність розвивати велику

площу листової поверхні, ліанами можна буде замаскувати до кращих часів ушкоджені будівлі, технічні споруди тощо.

Останніми роками в містах України активно впроваджувався європейський досвід еко-дизайну. Він буде особливо корисним у роки післявоєнної відбудови Харкова та відновлення його порушеної екосистеми. В структурі житлових та громадських будівель, де є хоч незначний вільний простір, необхідно створювати так звані «кишенькові парки», тобто невеликі за розміром громадські зелені простори з використанням природної флори, які виконуватимуть санітарно-гігієнічні та рекреаційні функції, підтримуватимуть середовище для розвитку біорізноманіття, збільшуватимуть кількість місць для затінку там, де його не вистачає. Спостерігається тенденція заміни газонів на декоративні луки, тобто застосовується підхід до натурального росту трав з мінімальним скошуванням, що призводить до економії ресурсів та створення умов для розвитку і захисту біорізноманіття. При наявності широкого асортименту нових декоративних сортів багаторічних квітів та кущів з різним забарвленням листя, економічно доцільним буде впроваджувати їх замість літників, особливо тих, що вирощуються розсадним способом.

Нагальним є «зелене паркування» – місце для паркування авто, основа якого має водопроникну поверхню з покриттям з газонних решіток або спеціальної бруківки, що засіяна травою. За рахунок її проникаючої дії зволожується ґрунт та рослинність у ньому, які в свою чергу, вступають у процес зволоження повітря, фільтрування дощових опадів, які в подальшому можуть використовуватись для господарчих потреб. З подібною метою створюють дощові садки, канали та траншеї – багаторічні рослинні композиції, що завдяки дренажним шарам із рослинами ефективно перехоплюють, затримують та поступово повертають опади до екосистеми, тим самим знижують навантаження на зливові каналізації.

Ландшафтним дизайнерам у співпраці з медиками доведеться створювати терапевтичні сади – спеціальні простори, які мають на меті допомагати військовим та людям із посттравматичним стресовим розладом та облаштовувати інклюзивні прогулянкові доріжки.

Отже, зважаючи на необхідність повоєнної відбудови Харкова та значної ролі озеленення в цьому процесі, зростає потреба у фахівцях за спеціальністю 206 «Садово-паркове господарство».